

Adım Adım Eski Konya -1-

GİRİŞ

Konya ve çevresi Kalkolitik ve Tunç Çağları ile Hitit, Frig, Roma, Bizans Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerine ait çeşitli kültür ve sanat eserlerine sahip tarihî bir şehir. İki asırdan fazla Türkiye Selçukluları Devleti'ne ve bir süre de Karamanoglu'na başkentlik etti. Selçuklu Döneminde Konya, İslâm dünyasının en önemli ilim, irfan ve kültür merkezlerinden biridir. Fakat son yüz- yüz yirmi yıl içerisinde Konya çok değişti. Tarihî eserleri kazma kürek yıkıldı, yöneticilerin bilgisizliği ve duyarsızlığı yüzünden tarihî doku tamamen yok edildi. Konya, Tarihî bir şehir olma özelliğini kaybederek beton yığınlarından ibaret bir kent durumuna düşürüldü. Konya bugün artık ne bir Selçuklu ve ne de bir Osmanlı şehridir. Bazılarına göre Konya, modern bir kenttir belki. Fakat modernlikle tarihîliği biri birine karıştırmamak gerekir. Zira ikisi biri birinden çok farklı kavramlardır.

Zaman zaman Konya için "bir başkent daima başkenttir" der dururuz. Bakmayın bu sözlere. Bu sözler bir gerçeği gizleyemiyor artık. Bunlar nostaljik takıntılardan ibaret sözlerdir...

Konya'da Büyükşehir Belediyesinin düzenlediği bir toplantıda, bazı konuşmacıların, hem de sağ kesimden, Konya için devamlı kent tabirini kullanmaları üzerine, konu ile ilgili sorduğum soru üzerine Prof. Dr. İlber Ortaylı, "Onlar da haklı, ortada şehir mi kaldı" cevabını ver-

M. Ali UZ

mişti.

Konya'nın ne hâle getirildiğini veciz bir şekilde ifade eden ilim ve kültür adamlarımızın düşüncelerine bir göz atmakta fayda mülâhaza ediyoruz.

1967 yılında Süheyl Ünver Hoca'nın merhum Ahmet Tevfik Bey'in Konya ile ilgili mektuplarını neşrederken, "Yetmiş Yıl Önce, Konya" başlıklı makalesinin baş-

şında ifade ettiği, "Bundan yetmiş sene önce, sanki düşman eline geçmiş gibi idarecilerin bilgisizlikleri ve kültürsüzlüklerinden tahribine göz yumulmuş şehirlerimizden birisi de Konya'dır... Hâlâ bu eski anlayışsızlığımızı bugün de yalnız Konya'da değil bütün Türkiye şehirlerinde devam ediyor."

"Turist, harabeleri ve bunları görmeye gelir. O, tarih arar. Dünyada tarihsiz memleketler kendilerine tarih uydurmakla meşguldürler. Biz tarihimizi söküyoruz. Bunun acı manaları vardır." (1) derken, Mehmet Önder Bey de:

"Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'da cami, mescit, medrese, hankâh, türbe, bedesten, gibi Selçuklu Devri mimarî eserlerinden son yüz yıl içerisinde yıktırılanların, hem de vali, belediye başkanı, komutan gibi okumuş, bu memlekete sahip çıkması gereken aydın kişiler tarafından şu veya bu amaçla gözler önünde kazma kürek kullanılarak yıktırılanların bir listesini yaptığım zaman dehşete kapıldım. Yıktırılan eserler bugün ayakta durabilen mimarî eserlerden daha değersiz, daha gösterişsiz değil-

lerdi. Her biri Türk kültürünün, Selçuklu mimarî sanatının eşsiz yapıları olarak tanınıyor, biliniyordu. Ne var ki; bunları Konya halkının gözleri önünde yıkanlar ve yıktıranlar, yüreklerinde en azından bir sızı bile duymadılar. Üstelik imarçı vali, şehirci belediye başkanı olarak alkışlandılar, takdir gördüler.”

“Selçuklulardan Cumhuriyet Dönemi’ne kadar yüzlerce tarihî yapıya sahip olmuş Konya’da bugün ancak mevcudun yarısına yakın bir bölümü, o da sağı solu budanmış olarak korunabilmiştir. Düşünebiliyor musunuz, bir şehri süsleyen, her biri bir devrin yapı hünerine, ışık tutan anıtların yarısından fazlasını o şehirde yaşayan insanlar yıkıyor, temellerine kadar yıkıyor da kimsenin kılı kıpırdamıyor. Olmamalıydı böyle bir şey...” demekten kendini alamıyor. (2)

Prof. Dr. Yılmaz Önge Hoca’ya göre de Konya, hafızasını kaybetmiş bir şehir durumundadır. (3)

Bu değerli ilim ve fikir adamlarımızın fikirlerine katılmamak mümkün değil. Acı ama gerçek bu.

Cumhuriyet Döneminde bir ara Bakanlar Kurulu kararı ile, vakıf eserler, tarihî eserlerin bulunduğu cami, mescit yerleri, üzerinde Selçuklu Dönemi türbeleri bulunan araziler satılarak özel mülkiyete geçirildi. Beş Yol’da iki türbe ile Söylemez, Sephavan ve Osman Rumî türbeleri bunlardan bazılarıdır. Tarihî eserler satılır mı, böyle bir şey olabilir mi? Ama satıldı. Tarihî eserlerin vakıfları âdeta talan edildi.

Konya’da yapılan tahribat günümüze kadar devam etti. Pek çok nadide eser yol ve meydan açma bahanesiyle yok edildi. Artık yıkacak ne tarihi eser ve ne de tarihi

doku kaldı. Yapacak tek şey; eski Konya’yı bütün özellik ve güzellikleri ile unutturmamaktır.

2009 yılında yapılan bir değişiklikle Konya’da küçük mahalleler birleştirilerek tek mahalle haline getirildi. Meselâ Kürkçü, Kalecik, Kalecelp, Mücellit, Sephavan, Karakurt gibi mahalleler birleştirilerek Şükran Mahallesi adı altında tek bir mahalle haline getirildi. Bu mahallelerin hemen hemen hepsi Selçuklu’dan günümüze intikal eden tarihî mahallelerdi. Her birinin ifade ettiği bir anlam vardı. Bu Konya’ya vurulan son darbelerden biri oldu. Bir süre sonra Konya’daki böyle tarihî mahalleler unutulup gidecek.

Son yıllarda Konya’nın tarihi dokusuna ve kültürüne indirilen darbelerden birisi de gece kondu bölgeleri dışında uygulanan “Kentsel Dönüşüm Projeleri” oldu. Mazeretleri halk böyle istiyor, diyorlar. Halk istiyor diye tarihî doku yok edilip, şehir beton yığını haline getirilmez ki...

Eski Konya ile ilgili olarak zaman zaman basında yazılar çıktı. Bazı müstakil eserlerde de yer yer eski Konya’ya yer verildi. Fakat eski Konya, esaslı ve sistemli bir şekilde ele alınmadı. Biz bu dizi yazımızda eski Konya’yı yok edilen tarihî doku ve eserlerle birlikte etraflı bir şekilde bölge bölge ele alarak, eski Konya’yı gelecek nesillere aktarmaya ve eski Konya’nın unutulmamasını sağlamaya çalışacağız.

Bu çalışmayı yaparken, başta eski Konya resimleri olmak üzere, Konya Şerhiye Sicilleri ve bütün tarihi kaynaklar büyük bir titizlikle taranacak ve bunlardan istifade edilmeye çalışılacaktır. Bu arada canlı kaynaklar da ihmal dilmeyecektir.

Bilindiği gibi Konya ilk defa Alâeddin Tepesi’nde kurulmaya başlamış ve zaman içerisinde dalga genişleyerek ovaya yayılmıştır. Bu sebeple biz de çalışmamıza Alâeddin Tepesi ile çevresinden başlayacağız. Bu çalışmamızla Konya ve Konya kültürüne faydalı olabilirsek kendimizi bahtiyar addedeceğiz.

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, “Yetmiş Beş Yıl Önce, Konya”, Belleten, C. XXXXI, S. 122, (Nisan 1967)’ den ayrı basım, s.202.

Dr. Mehmet Önder, “Son Yüz Yıl İçerisinde Konya’da Yıkılan Selçuklu Eserleri”, Konya Bülteni, Temmuz-Ağustos 1998, s. 8.

Prof. Dr. Yılmaz Önge, “Hafızasını Kaybeden Şehir: KONYA” Konya Mimarlar Odası Bülteni, 1990.

MEHMET ÖNDER'İN SEYAHATNAMELERDE KONYA'SI

Prof. Dr.
Saim SAKAOĞLU

Yazmak...Araştırmak... İncelemek... Bir bilim adamının asla vazgeçmeyeceği kutsal işlerdir. Emek vererek, çaba sarfederek yapılan bu işlerden alınacak hazzın ölçüsü olmaz, olamaz; bunu ancak bu mutluluğa erişenler bilebilir. Ondan bundan aşırma bilgilerle, üstelik kaynak göstermeden eser (!) ortaya koyan bilginler bu hazzı tadamazlar; onlar ancak bu hazzın, eğer varsa, posasıyla yetinmek zorunda kalacaklardır. Ne acıdır ki bugün ülkemizde bu posacılar ilgi görmekte, baş tacı edilmektedirler. Çünkü o tip insanlar çalını bilgileri bir nakkaş inceliğiyle süslemekte ve bilim dünyasının gözlerini boyama başarısını gösterebilmektedirler. Onları alkışlıyorum (!)

Bir de yüzmesini bilmedikleri hâlde göle girenler vardır. Garkolmaları (boğulmaları) kesin olmakla birlikte onlar yine de 'Cahil cesur olur.' sözünü doğrulamak için doping hâpı yutturulmuş koşu atları gibi çatlarcasına koşmaya çalışırlar. Akıbetleri hayır mı, şer mi bilinmez.

Elimin altında, yazımızın başlığında adını gördüğümüz kitabın bir kopyası var. Yıllarca önce değişik sebeplerle ele aldığımız bu kitabın bu seferki değerlendirilmesi doğrudan kendisiyle ilgilidir. Ölümünün üzerinden beş (2004) yıl geçen ağabeyimiz (Dr.) Mehmet Önder'i anmayı, aynı zamanda çoklarımızca unutulmuş bir eserini tanıtmayı bir görev bildim. Onca seyahatnameyi değerlendirmek bir yana adlarını bile belirtmek başlı başına bir çalışmayı gerektirir. Bunu ancak benzer bir çalışmanın içine girenler bilebilir. Biz de bundan 30 yıl önce böyle bir çalışmaya girişmiştik. Önce o çalışmamıza kısaca değinelim.

Elkişehir Valiliği 22 Haziran 1979

tarhinde, belki de Türkiye'de bir ilki gerçekleştirir ve bilimsel bir toplantı düzenler: I. Uluslararası Nasreddin Hoca Semineri. Biz de yeni bir doçent olarak bu toplantıya çağırılırız. Ancak bilirim ki bu toplantıda sunulacaklar, bazıları da, o yıldan beri hâlâ görme bahtsızlığını yaşadığımız sıradan konularla toplantıya şeref (!) verecekler. Ben, yeni unvanımın bana yüklediği sorumlulukla çok farklı bir bildiri hazırlamaya karar veririm: Avrupalı Seyyahların Eserlerinde Nasreddin Hoca, (*Türk Folkloru Araştırmaları 1981 (1)*, Ankara 1981, 59-73 ve Saim Sakaoğlu *Türk Folkloru ve Nasreddin Hoca*, Konya 1992, 143-161).

Hatırlatmak isterim ki o yıllarda Erzurum'da, Atatürk Üniversitesindeyim. Çalışmalara iki koldan başladım. 1974-1975 yıllarında ABD'nin iki ayrı üniversitesinde misafir olarak bulundum. Oradan getirdiğim çuvaldar dolusu kitap, dergi ve fotokopiler arasında bir bölümü vardı ki bu bildirim için çok yardımcı olacaktı. University of California at Los Angeles'taki üç kitaplıktan en büyüğünde yüzlerce seyahat kitabı kardeş raflarda yer alıyordu. Değişik dillerde ve alfabelerde olan bu kitapların hepsinin Konya (Akşehir-Ereğli arası), Tokat, Gümüşhane (Bayburt dahil) ve Erzurum'la ilgili bölümlerinin fotokopilerini elde ettim.

İkinci kol Atatürk Üniversitesi kitaplığı idi. Orada hem Seyfettin Özöge Bağış Kitapları Kitaplığı vardı, hem de pek çok bilginin bağış ve satın alma yoluyla elde edilen kitapları...

Oradan elde edilenlerle ABD'den getirilen fotokopiler hızla Türkçeleştirildi. Onlarca kaynak arasında bir sınıflama yaptık: Akşehir'e de, yer veremeyenler, Akşehir'e yer verip de Hoca'ya

yer vermeyenler, Akşehir'e de Hoca'ya da yer verenler.

Sözü uzatmayalım. Biz de bir iki seyahat kitabıyla bu bildiriye şekillendirebildik ama önce kendimizi kandırmış olurduk. Yorulduk ama karşılığını aldık. Ortaya koyduğumuz bilgiler o zamandan beri adımız anılmadan yağmalanıyor.

Aynı hamama bizden 30 yıl önce Mehmet Önder Ağabey de *Seyahatnamelerde Konya*'yı yazarken girmiş olmalıydı. Ayrıca onun eserini hazırladığı yıllarda Avrupa'ya gitme şansını yakalayıp yakalayamadığını da bilemiyorum. Gerçi çalışmasının hazırlarken yararlandığı kaynaklar onun çok önemli kaynaklara ulaştığını gösteriyor. Eseri, kısaca tanıyalım.

Mehmet Önder, 1926 yılında Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Karkın köyünde (bugün kasaba) doğdu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden 'Sanat Tarihi Lisansı' ile mezun oldu. Mezuniyet tarihi ise 1950'dir. O, daha öğrenci iken üç şiir kitabı yayımlamış, bu arada tarih konulu çalışmalarına da başlamıştır. Onun, *Seyahatnamelerde Konya adlı*, 1948 tarihini taşıyan çalışması üniversite öğrencilik yılların ürünüdür. O, bu eser yayımlandığı yıl henüz 22 yaşındaydı. Dolayısıyla, aradan onca yıl geçtikten sonra bu eserde eksik aramak, kusur bulmaya çalışmak insafsızlık olur. Arkadaşlarının "Oyunda oynaşa" olduğu dönemlerinde onun böyle bir eser ortaya koyması her türlü övgünün üstündedir.

56 sayfalık olan eser Konya'da Yeni Kitap ve Basımevi'nde gün yüzüne çıkarılmıştır. Eser, "Tarihi Araştırmalar" dizisinin ilk kitabıdır. Prof. Dr. F[eridun] Nafiz Uzluk'un 'Başlarken' ve kapakta 'Önsöz' olarak belirtilen yazısıyla (s. 3-7) başlayan aşağıdaki başlıklarla devam etmektedir:

Konya tarihi hakkında birkaç söz (s. 8-13)

Seyyahlar şehri Konya (s. 14)

Bu etüd niçin hazırlandı? (s. 15)

Seyahatnamelerde Konya (16-21)

Çalışmanın bundan sonraki bölümü yüzyıllara göre seyahatnamelere ay-

rılmıştır.

16.ncı yüzyıl seyahatnamelerinde Konya (s. 22-26)

17.nci yüzyıl seyahatnamelerinde Konya (s. 27-30)

18.nci yüzyıl seyahatnamelerinde Konya (s. 31-35)

19.ncü yüzyıl seyahatnamelerinde Konya (s. 36-43)

20.nci yüzyıl seyahatnamelerinde Konya (s. 44-52)

Bu düzenlemeden sonra eserde üç de yardımcı başlık yer almaktadır.

Bibliyografya (s. 53)

İndeks (s. 54-55)

İçindekiler (s. 56)

Bugünkü kuşakların adını pek de hatırlamadığı sayın Uzluk (1907-1974) Konya'mızın yetiştirdiği tıp bilginlerinden ve kültür adamlarındandır. 44 yaşında iken Önder Ağabeyin kitabına yazdığı satırlardan örnekler vermek isteriz.

"Anadolu Selçuklarının başşehri olmak bahtıyarlığına nail olan Konya, göksünde yetişen büyük evlatlarının takdirlerine, afezinlerine mazhar olmak saadetini de idrak etmiştir. Konya için yazılan bir eserin baş tarafına bunları "iftihar tacı olarak dercetmek" hakikatin ifadesi olur." (s. 3)

Sayın Uzluk, daha sonra Konya için güzel sözler söyleyen, güzel mısralar yazan eskilerden örnek verdikten sonra yazısını şu cümle ile bitirmektedir:

"Eksikleri[n] hoş görülmesini, ilerde bu mevzu ile ilgilenmek istediğimi sözlerime katarak genç arkadaşına büyük başarılar dilerim." (s. 7)

Yazar Önder, Konya tarihi hakkında bilgi verirken, "Eski Çağlarda Konya", "Orta Çağlarda Konya", "Selçuklular Devri", "Karamanoğulları Devrinde Konya", "Osmanlılar Devrinde Konya", "Cumhuriyet Devrinde Konya" gibi başlık ve alt başlıklar altında ilimizin tarihini özetlemiştir.

"Seyyahlar şehri Konya" da, şehrimizin seyyahları çekiciliği üzerinde durulmuş, eserin hazırlanmasıyla ilgi yarım sayfalık yazıda ise uzun zaman dilimi içinde Konya'ya gelen seyyahların ilimiz hakkında söylediklerini merak

ettiği için böyle bir eseri hazırlamayı arzu ettiği dile getirilmiştir.

Sayın Önder, gençliğinin verdiği heyecanla bu bölümü şu alçakgönüllülük cümleleriyle bitiriyor.

“Benim araştırmalarım noksansız değildir. Belki ilerde birkaç eser daha bulunabilir; naçiz çalışmalarım bu yolda çalışacaklara bir rehberlik ederse bahtiyar olurum.” (s. 15)

Sayın Ağabey, bahtiyar olunuz; pek çok genç sizin bu kitabınızdan ilham almıştır.

Bundan sonra, 16. yüzyıla kadar olan dönemdeki seyyahlardan alıntılara yer verilmiştir. Bu seyyahlar arasında Marko Polo, Pegalotti, İbni Batuta gibi adlar özellikle dikkatimizi çekmektedir.

16. yüzyılın en ünlü seyyahı Arap Gazzi'dir. O, dönemin Konya'sını en iyi anlatan kalem sahibidir. İşte birkaç kısa cümle:

“Konya güzel bir şehirdir, münbit ve mahsûldar ovaları vardır... Burada geçim de ucuz ve güzeldir.” (s. 23).

17. yüzyıla gelince akla ilk gelecek olan elbette Evliya Çelebi olacaktır. Konya, onun on ciltlik eserinin üçüncü cildinde yer almaktadır. Çelebi, 1650 yılında İstanbul'dan Konya'ya gelmiştir. İşte birkaç satır:

“Bu muazzam şehir, Meram dağı'nın şark yanında bir düz sahrada olup dağa bir saat mesafededir. Camilerinin en eskisi Alaeddin-i Evvel Camiidir. Dillerle tabir ve kalemlerle tavsif olunamayacak derecede musanna bir camidir. Lakin iç kalede olmağla cemaatten azade kalmıştır.” (s. 29).

Sayın Önder, yüzyılın öbür Çelebisi'nde de, Kâtip Çelebi'den de birkaç satır alır. O, *Cihannüma*'sında, “Konya Sahrası bir zamanda derya imiş.” demektedir. (s. 30)

18. yüzyıl'da kimler gelmemiş ki Konya'ya... Bartınlı İbrahim Hamdi Efendi, ilk defa bir seyyah olarak, Konya'nın enlem ve boylamını vermiştir. Mehmed Edib ise Konya'nın tarihi ile ilgili bilgiler vermektedir.

Yabancıardan da İsveçli Jean Otter, İngiliz W. M. Leake de bu yüzyılda Konya'mıza gelen seyyahlardandır.

19. yüzyılı ile ilgili olan Sayın Önder'in ilk cümlesi dikkatimizi çekmektedir:

“XIX uncu yüzyıl Avrupa seyyahlarının Anadolu'ya akın ettikleri tarihi Türk eserlerinin takdirle temaşa edildiği bir devirdir.” (s. 36). Bu seyyahlardan bazıları şunlardır: Baron Felix de Beaujour, W. H. Hamilton, Anis Voworth, Mareşal Von Moltke, Celement Huart, Charles Texiér M. Cuinet, vb. Bunlardan sonuncu ise 1890'da Konya'da bulunmuş ve şehrin nüfusunun 44.000 olduğunu belirtmiştir (s. 43).

Seyahatnamelerle ilgili son bölüm 20. yüzyıl seyyahlarıyla ilgilidir. Bunlardan ilki 1 Haziran 1901'de Konya'ya gelen Régis Delbeuf'tur. İlgi çekicidir ki bu seyyah da Konya'nın nüfusunu vermektedir: 52.000.

Bu arada İstanbul-Bağdat demiryolu için seyyahlar daha kısa ve güvenli olan bu yolu seçmekte ve Konya'ya da uğramaktadırlar. H. Charles Wodds, Konya'da 3000 öğrencinin olduğunu, hatta İstanbul'dan bile öğrencilerin geldiğini yazmaktadır.

Dil ve edebiyat araştırmaları yapan W. M. Calder ile Prof. Ramsey, Paris'e dönüşlerinde Konya'yı da anlatan kitaplarını yazarlar.

Mehmet Ziya Beg'in *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*'i (1328) son derece önemlidir. Sayın Önder'in önemle söz ettiği bir seyyah da, eşiyile birlikte dolaşan Eugène Pittard'dır. 1931'de Paris'te basılan eserinde Konya'dan “Mukaddes Şehir” diye söz etmektedir (s. 50).

Kitap, dipnotlarda gösterilenlerin dışında kalan kaynaklarla, yer ve kişi adlarının birlikte verildiği *İndeks*'le sona ermektedir. *İçindekiler* de ise ana başlıklara yer verilmiştir.

Kitaba ‘Başlangıç’ yazan Uzluk 35 yıl önce aramızdan ayrılmış; eserin yazarı Önder Ağabey'imiz de bizleri bırakıp gideli beş yıl oldu. Biz her ikisini de rahmetle anıyoruz. Eğer biz dünü hatırlamazsak yarın bizi kimseler hatırlamaz. Daha sağlığımızda, nüktedan Kara Kâmil'in “gübür gübür”cülerine özenenler de unutulacaktır. Çünkü öyelerinin unutulmaları hatırlanmalarından hayırlıdır.

M. SABRİ DOĞAN

*Koyunoğlu Müzesi, Müze
Araştırmacısı*

KONYA DEVLET HASTANESİ TARİHÇESİ

Shirde ilk defa bir hastane binası yapılması teşebbüsü 1889 senesinde Konya Valisi Sururi Paşa zamanında, bugünkü yarı-açık ceza evi binası yanındaki Karma Ortaokulu Binası'nın olduğu yere Belediye Hastanesi diye inşa ettirilmiştir. Fakat o tarihte Konya'da İdadi Mektebinin açılması uygun görülerek Hastane binası İdadi Okuluna terk olunmuştur. Konya'nın gün geçtikçe genişlemesi, nüfusunun artması burada bir hastane açılmasına şiddetle ihtiyaç olduğu görülerek Konya Valisi Ferit Paşa zamanında, 1902 yılında bu günkü Devlet Hastanesi'nin çekirdeğini teşkil eden, zamanında adına Guraba Hastanesi yani garipler, fakirler hastanesi binasının temeli atılmıştır. Hastane binasının iç hastalıklar kısmı bugünkü Mümtaz Koru Dispanseri'nin yerinde olup iki katlı idi. İç Hastalıklar kısmında 30-35 yatak vardı. Ayrıca binanın batısında çamaşırhane ile mutfak bulunuyordu. Binanın kuzey-batısında yolun diğer kısmında 3 bina bulunuyordu. Bunlardan birisi Emrazı İntaniye-Bulaşıcı Hastalıklar bölümü, diğeri bulaşıcı hastalıklar kadın kısmı, üçüncü binada Harici Hastalıklar kısmını teşkil ederdi. Bu kısımlarda 20'şer yatak bulunmaktaydı. Hemen Hastane kapısının üzerindeki kitabe;

El gazi Sultan Abdülhamit Sani Hazretlerinin

Devri dilaray'ı hümayunları asarı mezkûresinden olan

İş bu Guraba Hastanesi Vali'i Vilayet Mehmet Ferit Paşa

Hazretlerinin zamanı memuriyet devletlerinde tesis olunmuştur.

1318-1902

Cumhuriyet ilanına kadar bugünkü Antalya, Isparta, Niğde İlleri Konya'nın birer sancağı olup, bu illerin hastaları da Konya Guraba Hastanesi'nde tedavi görürlerdi. Fakir

halktan para alınmaz, zenginlerden hastane idaresince tespit olunmuş bir ücret tahsil edilirdi. Hastanenin o zamanki kadrosu şöyle idi. 1 baştabip, 1 operatör, 1 idare memuru, lüzumu kadar hasta bakıcı ve hademedden ibaretti.

Kurtuluş Savaşı kazanılarak Cumhuriyet kurulduktan sonra hastane idaresi Konya Valiliği emrine geçti. Özel İdare bütçesinden geliri sağlanmaya başlandı. İsmi Memleket Hastanesi olarak değiştirilerek 1928 senesine kadar eski harap binasında faaliyetine devam etti. Bu sıralarda bugünkü hastane binasının temeli atılarak inşaata başlandı. İnşaat 2 senede tamamlandı. Yatak adeti çoğaltıldığı gibi modern cihazlarla da takviye edildi. Binaya daha sonra kalorifer tesisatı yapıldı. Sağlık Bakanlığı emrine geçinceye kadar Memleket Hastanesi olarak bilinen müessese Sağlık Bakanlığı'na devir olunduktan sonra adı Devlet Hastanesi oldu. Bu binada şehir nüfusunun artması karşısında gereken ihtiyacı sağlamadığından 1952 senesinde kuzey kısmındaki ek pavyon inşaatı başladı. 10 yıla yakın bir süre devam eden inşaat sonucu ek pavyon binası hizmete girdi. Daha sonraları ise çeşitli eklemelerle bu günkü halini alan bina Konya halkına başarıyla hizmet etmektedir.

Yazımızın sonuna gelirken önemle işaret etmemiz gereken bir husus vardır ki bugüne kadar konuyla ilgili olanların gözünden kaçmıştır. Bu husus ise 1928 yılında yaptırılan Konya Devlet Hastanesi A Bloğunun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilmediğidir. Konya Devlet Hastanesi A Bloğu yüksek tavanlı, yığma bir bina. Ayrıca Selçuk Es'in arşivlerinden öğrendiğimize göre 1928 yılı yapımı olup, o zamanki ulusal mimari akımı özellikleri gösteren bir yapıdır. Korkarım ki eğer bu yapı eğer tescillenmezse yakın bir gelecekte arsasının getireceği rant yüzünden yıkılmak istenecektir. Saygılarımla.

OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİNDE DARÜLMUAALİMATLAR VE KONYA ÖRNEĞİ

Derya KARAKAYA

Osmanlı Devleti'nde eğitim genel anlamda sıbyan mektepleri ve medreselerde yapılmıştır. Kuruluş yıllarında ihtiyacı karşılayan bu kurumlar, XVIII. yüzyılda Avrupa'nın modern eğitim kurumları karşısında bu görevlerini ifa edemez olmuştur. Avrupa karşısında gerilemeye başlayan Osmanlı bunu askeri alanda yeni eğitim müesseseleri açarak gidermeye çalışmış, ancak başarı sağlayamamıştır. Böylece sivil alanda da modern okullar açılmaya başlanmıştır. Özellikle 1838 yılında kurulmaya başlayan rüştiyelerde iyi bir öğretim yapabilmek iyi yetişmiş öğretmenlerin varlığına bağlı görülmüştür. Kuruluş yıllarında çoğunluğu medreseden sağlanan müderrislerin uygun bir yetişme ve atama yöntemleri varken, zamanla sistem bozulmaya başlamış, yeni tarzda açılan okullarda öğretmenler yetersiz kalmıştır. Bu yüzden bu okullardaki öğretmen ihtiyacının da medresenin dışında, yalnızca bu iş için açılacak meslek okulları ile sağlanabileceği fikri ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da Tanzimat Döneminde ilk defa modern anlamda darümuallimin ve darümuallimat adında öğretmen yetiştiren okullar doğmuştur. Burada darümuallimat hakkında bilgi verilip kısaca Konya Darümuallimatı'na değinilecektir.

DARÜLMUAALİMATLAR VE TARİHİ GELİŞİMİ

Kız öğretmen okulu anlamına gelen darümuallimatlar, Osmanlı Devleti'nde modern eğitimin başladığı Tanzimat dönemiyle birlikte görülmüştür⁽¹⁾. Darümuallimat, lûgatte "muallimler evi" manasına gelip, "kız mekteplerine hoca yetiştirmek üzere kurulan okullar"dır⁽²⁾.

Osmanlı Devleti bir yandan eski eğitim kurumlarını devam ettirenken, diğer yandan da Avrupa tarzında eğitim kurumları açmış, kızları da eğitimin her kademesine dahil etmek için bu modern okullara kızların devam edeceği şubeler eklemiştir. Yahya Akyüz, kızların eğitimi için ilk öğretimden daha üst düzeyde rüştiyelerin 1859 yılında açılmaya başlamasının, kızlar için ayrı öğretmenlerin yetiştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkardığını, bu ihtiyacın karşılanmasının 10 yıl kadar sonra ele alındığını ve kız rüştiyelerine ve kız sıbyan mekteplerine bayan öğretmen sağlamak için 1870'te darümuallimatın açıldığını ifade etmektedir. Ayrıca, ilk yıllarda kız rüştiyeleri için yeterli sayı ve nitelikte kadın öğretmen olmadığından yaşlı ve iyi ahlaklı erkek öğretmenlerin görevlendirildiğini, sadece birkaç ders için Müslim ve gayrimüslim bayan hocaların ders verdiğini, kızların bu dönemlerde genç kız olma yaşına geldiklerinden dolayı bütün hocaları-

(1) Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (24. Baskı), Ankara 2007, s. 167.

(2) Mehmet Zeki PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 400.

nın bayan olması gerektiğini de ortaya koymuştur⁽³⁾. Bu sebeplerden ötürü, Osmanlı eğitim sistemini düzene koymayı hedefleyen 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi hazırlanmış ve 68. maddesinde kız sıbyan ve rüştiye mekteplerine bayan öğretmen yetiştirecek darülmuaalimatın açılması kararlaştırılmıştır⁽⁴⁾. Aynı nizamnameye göre, sıbyan şubesinin eğitim süresi iki yıl, rüştiye şubesinin iki yıl olacaktı⁽⁵⁾. Öğrenci sayısının elli kişi olması ve öğrencilerin zorunlu hizmet karşılığında 30-50 kuruş arasında harçlık alması kararlaştırılmıştır⁽⁶⁾. Darülmuaalimatın programı darülmuaallimininkine benzer yapıda olmakla birlikte, ondan farklı olarak sırf kızlara hitap eden tedbir-i menzil, dikş – nakış, ameliyat-ı hayatiye dersleri konulmuştur⁽⁷⁾. Bu nizamname çerçevesinde okulun açılış hazırlıklarına başlayan Maarif Nezareti, Sultanahmet'te ahşap bir konağı kiralayarak 8 Şubat 1870 tarihinde imtihanla öğrenci alımına başlamıştır. 26 Nisan 1870 Salı günü Eğitim Bakanı Saffet Paşa'nın konuşmasıyla okul eğitim-öğretime açılmıştır⁽⁸⁾. Mustafa Ergün bu okulun ilk defa 1870 yılında kurulduğunu, ancak eğitim metodu dersinin 1879, eğitim ilmi dersinin de 1891 yılında konulmasından sonra bir kız öğretmen okulu halini aldığını vurgulamaktadır⁽⁹⁾.

Bu okulda okutulacak dersler ve yönetimi de 1869 nizamnamesi ile belirlenmişti. Buna göre okulun sıbyan şubesinde : mebadi-i ulum-i diniyye, kavaid-i lisan-ı Osmanî ve ki-

tabet, usul-i talim, her cemaatin kendi dili, risale-i ahlak, hesap ve defter tutma, tarih-i Osmanî ve coğrafya, malumat-ı nafia, musiki, dikş-nakış; rüştiye şubesinde ise: bu dersler ile birlikte inşa, Arapça ve Farsça, tedbir-i menzil, mebadi-i ulum-i riyaziye ve tabiye ve terzilik dersleri okutulacaktı⁽¹⁰⁾. Yönetime gelince, bir kadın müdür ile çeşitli dersler için kadın öğretmen, nakış ustası ve hizmetçi bulunacak, kadınlardan istenilen şekilde öğretmen yetişinceye kadar yaşlı ve edepli olmak şartıyla erkek öğretmenler görev yapacaktı⁽¹¹⁾. Mustafa Ergün, darülmuaallimat açıldıktan sonra idaresi hakkında yedi maddelik bir kararname hazırlandığını, okul müdürünün dış işler ve satın almalarla ilgileneceğini, okulun dışındaki bir binada oturarak eğitim-öğretim işlerine karışmayacağını, bu işlerden müdürün sorumlu olacağını, okula öğretmen, idareci ve hademedden başka kişinin giremeyeceğini, öğretmenlerin okul dışındaki dairede oturacaklarını, sadece ders vermek için girip, çıkışlarda kendilerine bir mubassırın eşlik edeceğini aktarmıştır⁽¹²⁾.

Tamamen gündüzlü öğrencilerden oluşan darülmuaallimat, 1873'te yapılan sınavlar sonucu ilk mezunlarını vermiş, bu kişiler İstanbul içindeki mekteplere öğretmen olarak atanmışlardır. Bu durum kız sıbyan ve rüştiyelerinde öğrenci sayısının artmasına neden olmuştur⁽¹³⁾. Ancak 93 Harbi ve bunun sonrasında Balkanlardan gelen muhacir akını yüzünden iki yıl kadar kapatılmıştır⁽¹⁴⁾. 1913 yılına gelindiğinde ise idadi ve sultanilere de öğretmen yetiştirmek için Darülameliyet-ı Aliye açılmıştır⁽¹⁵⁾.

(3) "Türkiye'de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu", *Türkler*, XV, Ankara 2002, s. 21.

(4) Cemal ÖZTÜRK, "Darülmuaallimât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul 1993, s. 549.

(5) Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)*, Ankara 1982, s. 124.

(6) ÖZTÜRK, *aynı madde*, s. 550.

(7) AKYÜZ, *aynı eser*, s. 124.

(8) AKYÜZ, *aynı makale*, s. 21.

(9) *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara 1996, s. 321.

(10) ÖZTÜRK, *aynı madde*, s. 550.

(11) AKYÜZ, *aynı makale*, s. 23.

(12) *Aynı eser*, s. 322.

(13) AKYÜZ, *aynı makale*, s. 23.

(14) ÖZTÜRK, *aynı madde*, s. 550.

(15) ERGÜN, *aynı eser*, s. 322.

İstanbul dışında darümuallimatlar, II. Meşrutiyet döneminde, kız rüştiyelerine birkaç sınıf ilave edilmek suretiyle açılmıştır. Bununla birlikte ülke genelindeki darümuallimatlar, 5 Kasım 1922 tarihli bir tebliğle TBMM Hükümeti Maarif Vekaleti'ne bağlanmış, 1924-25 ders yılından itibaren de "kız muallim mektebi" adını almıştır⁽¹⁶⁾.

KONYA DARÜMUALLİMATLARI

Tanzimat'la birlikte yurt genelinde modernleştirilen eğitim kurumlarının kapsamında Konya okulları da yer almış, bir çok yeni eğitim kurumu açılmıştı. Bunlardan birini de darümuallimat okulu oluşturmuştur. Nitekim 23 Eylül 1913 yılında kabul edilen Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati ile ilköğretimin mecburi ve parasız olduğu hükmüne bağlanmış, bunun sonucu olarak da İstanbul dışındaki bazı vilayetlerde Kız Öğretmen Okulları'nın açılmasına karar verilmiştir⁽¹⁷⁾. Bu düşünceden yola çıkarak 1915 Eylül'ünde Mevlana Türbesi civarındaki Hacı Fasihzade Menduh'un evinde bir sınıflı Konya Darümuallimatı açılmış, ilkokul mezunlarından öğrenci alınmıştır⁽¹⁸⁾. I. Dünya Savaşı ile Milli Mücadele Döneminde aynı binada eğitim-öğretime devam eden okul, kısa bir süre Botsalı'nın evinde varlığına devam etmiştir⁽¹⁹⁾. 1924 yılında okul Mimar Muzaffer'in yaptığı yeni binaya yerleşmiş ve adı "*Kız Öğretmen Okulu*" olmuştur. binanın geniş salonları bölünerek sınıf haline sokulmuş, zamanla yatakhane, yemekhane, laboratuvar, revir, kütüphane gibi bölümleri de tamamlanmıştır. Cumhuriyet'ten sonra, önce

beş, sonra da altı sınıf olmuştur. 1923 yılı öğretmen kadrosunu dokuz erkek, 14 bayan öğretmen oluştururken; bu sayı 1947'de beş erkek, 24 bayan olmak üzere değişmiştir⁽²⁰⁾. 1947-1948 eğitim-öğretim yılında Edirne Kız Öğretmen Okulunun Konya'ya nakledilmesiyle birlikte öğrenci sayısında gözle görülür bir artış olmuştur⁽²¹⁾.

Konya Kız Öğretmen okulu bu şekilde varlığını uzun süre devam ettirmiştir. 1973 yılına kadar orta öğretim seviyesinde yetişen ilkokul öğretmenleri için çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanunu ile yüksek öğrenim görme zorunluluğu getirilmiştir. Bunun için de 1975-1976 yılında öğretmen yetiştirme işinin lise üstünde iki yıllık yüksek öğretimle sağlanması kabul edilmiş ve Eğitim Enstitüleri açılmıştır. 1979'da dönemin Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur zamanında ihtiyaç fazlası olan öğretmen liselerinin kapatılması, 1915'ten beri faaliyet gösteren Konya Kız Öğretmen Lisesinin de Nevşehir Kız Öğretmen Lisesine nakledilmesi ve öğrencilerinin Konya Kız Sanat Yüksekokuluna devredilmesi kararlaştırılmıştır⁽²²⁾.

Daha önce de belirtildiği üzere okulu binası 1924'te Mimar Muzaffer tarafından yapılmıştı. Yapıldığı yıllarda "T" şeklinde bir görünüm arzeden bina, bodrum kat, yemekhane ve depo olarak düzenlenmiştir. Bodrum kat, yönetim odası, konferans salonu ve sahne olarak üç kısma ayrılmıştır. Birinci kat ise kitaplık, derslik ve laboratuvar kısımlarından oluşmuştur. 1963-64 yılında ek yatakhane, revir ile toplantı ve spor salonu yaptırılan binada bir süre Karatay Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi eğitim yaptıysa da, 1997'de Selçuk Üniversitesi'nin kullanımına

(16) ÖZTÜRK, aynı madde, s. 550.

(17) Muammer GÜL vd. , *Selçuklu'dan Günümüze Konya'nın Sosyo- Ekonomik Yapısı*, Konya 2003, s. 345.

(18) Mehmet ÖNDER, *Konya Tarihi*, (II. Baskı), Ankara 1971, s. 446.

(19) GÜL vd. , aynı eser, s. 345.

(20) Mehmet ÖNDER, *Konya Maarif Tarihi*, Konya 1952, s. 70.

(21) İsmail ÇİPAN, *Konya Kız Öğretmen Okulu (Doktora Tezi)*, Konya 1998, s. 15.

(22) ÇİPAN, aynı eser, s. 19-20.

geçmiştir⁽²³⁾.

Parasız yatılı ve gündüzlü öğrencilerin eğitim gördüğü bu okula sınavla alım yapılmıştır. İsmail Çıpan okula kayıt yaptırmak için birtakım şartlar arandığını belirtir. Bunlar: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, mezun olduğu okulu pekiyi veya iyi derecesiyle bitirmek, milli duygusunun sağlamlığı, karakterinin düzgünlüğü, mezun olduğu okulun öğretmen kurulunda alacağı bir mazbata ile belirlenmiş bulunmak, sağlam olduğuna ve bulaşıcı hastalık, bedeni kusuru olmadığına dair doktordan rapor almak⁽²⁴⁾.

Öğrenim süresi 1932 yılına kadar beş yıl iken bu dönemden itibaren altı yıla çıkarılmış ve ilk üç yılı orta kısım, kalan üç yılı lise olmak üzere iki sınıftan oluşmuştur. Bu okulda okutulan dersleri ise: terbiye ve tedris, ilm-i ahval-i ruh eğitim psikolojisi ve sosyolojisi, öğretim metodu ve uygulama, ilkokullarda öğretim ve yönetim, ders tatbikatı, Türkçe ve edebiyat, tarih coğrafya, matematik, fizik-kimya-biyoloji, yabancı dil, din bilgisi, Kuran ve tecvid, müzik, beden eğitimi, resim, iş bilgisi, biçki-dikiş, nakış, ev idaresi, çocuk bakımı çamaşır yıkama ve ütü gibi derslerdir⁽²⁵⁾. Böylece burada eğitim alan kızlar her alanda yetişmişlerdir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılda gerileme dönemine girmesine rağmen özellikle eğitim alanında önemli adımlar atılmış, alanında ilk olan birçok okul açılmıştır. Bu okulların öğretmenlerinin eksik kalması, maddi yetersizlikler, uzun süren savaşlar nedeniyle aksaklıklar meydana gelse de bugünkü eğitim kurumlarının temeli de bu dönemde atılmıştır. Mo-

dern alanda açılan okulların en büyük sorunu olan öğretmen ihtiyacını karşılamak için öğretmen okulları açılmış, program ve işleyişini belirlemek için de nizamnameler çıkarılmış, böylece programları da sağlam temellere oturtulmuştur. Bu okulların ilki İstanbul'da açıldıktan sonra diğer vilayetlerde de darülmuallimatlar açılmaya başlamıştır. Bunlardan biri de Konya'da açılmış, kız sıbyan ve rüştiye okullarının yanında diğer okullara da öğretmen yetiştirmek üzere açılmıştır.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Yahya, Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye), Ankara 1982.

-----, "Türkiye'de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu", Türkler, XV. , Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 15-25.

ÇİPAN, İsmail, Konya Kız Öğretmen Okulu, (Doktora Tezi), Konya 1998.

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, (24. Baskı), Ankara 2007.

ERGÜN, Mustafa, İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914), Ocak Yayınları, Ankara 1996.

GÜL, Muammer vd. , Selçuklu'dan Günümüze Konya'nın Sosyo- Ekonomik Yapısı, Konya 2003.

ÖNDER, Mehmet, Konya Maarif tarihi, Ülkü Basımevi, Konya 1952.

-----, Konya Tarihi (II. Baskı), Konya Turizm Derneği Yayınları, Ankara 1971.

ÖZTÜRK, Cemil, "Darülmuallimat" , Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, VIII. , Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 1993, s. 549-550.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, M.E.B. , İstanbul 1983.

(23) ÇİPAN, aynı eser, s. 20-23.

(24) Aynı eser, s. 73.

(25) ÇİPAN, aynı eser, s. 78-79.

KADERİMDE İHTİLÂLE KARIŞMAK DA VARMIŞ

Halit GÜLER

Bazı insanlar ihtilâle bilerek ve hazırlıklı, bazı insanlar bilme-yerek ve hazırlıksız karışırlar. Biz de farkında olmayarak karışanlar-danız. Bilsek de bilmesek de, hazırlıklı olsak da olmasak da, farkına var-sak da varmasak da netice değişmez. Kaderimizde olup olmaması önemli. Demek ki bizim kaderimizde ihtilâle karışmak da varmış.

İstek ve irademizin dışında oldu, ama ihtilâle karışmakla iyi mi ettik, kötü mü ettik bilemiyorum. Onun kararını ve şaşmaz hükmünü tarih verecek. Gerçi tarih kesin kararını vermeden ve hükmünü açıklamadan önce konuya ilgi duyanlar tarafından medyada iyi etmediğimize dair yazıl-maya ve konuşulmaya başlandı bile.

İhtilâli yapanlar, haksız ve yersiz bir müdahalede bulduklarını bil-dikleri için ne olur olmaz korkusuyla kendilerini ve geleceklerini bir şey ol-mayacak ve hiçbir bir ortamda zarar gelmeyecek şekilde garanti altına alı-yorlar. Onun için haksız oldukları ve halka zulmettikleri anlaşılmış olsa bile, onlara bu dünyada kimse bir şey yapamıyor.

İhtilâl denince hep aklıma; 27 Mayıs 1960 darbesi gelir. Cumhuri-yet döneminin ilk silâhlı ihtilâli ol-duğu için ta uzaklardan ses getirdi, içte ve dışta geniş yankı yaptı ve hak-kı olmadığı halde dikkat çekti. On-dan sonra da sesli ve sessiz, silâhlı ve silâhsız ihtilâller olmuş ise de onların hepsi 27 Mayısın kalitesiz birer kop-yası olduğu için fazla orijinal bulun-madı ve ilgi görmedi. Bizdeki ihtilâllerin bir şanssızlığı da dışarıda

bir örneğinin, kopyasının ve denem-işinin olmaması. Her nedense dün-ya bu işi fazla benimsemedi, geçerli saymadı ve câzip bulmadı.

Diğer askeri müdahalelerle hiçbir ilgim yok, ama 27 Mayıs 1960'ta ben de üniformalı ve yetkili askerdim. Gerçi ihtilâlin yapıldığından ve halk-ın oylarıyla iş başına gelen DP ikti-darının ve Menderes hükümetinin bir gecede devrildiğinden sonradan haberim oldu. Yetkim vardı ama dur-durma gücüm yoktu. İhtilâli yapan-lar başarılı olmasalardı o anda kıta hizmetinde bulunan bir subay olarak ben de okka altına gidebilirdim ve hatta sorumlu tutularak cezalandıra-bilirdim. Hani Talat Aydemir ve arkadaşlarının isyanında olduğu gibi. Hele ki bizimkiler başarılı odlularda yakayı sıyırdık ve Yüce Divana git-mekten kurtulduk.

1957-58 ders yılı döneminde Konya İmam-Hatip Okulundan mez-un olmuşum. Bize hiçbir görev ver-ilmediği gibi üniversitenin hiçbir fakültesine de alınmıyorduk. O yıl-larda lise ve lise muadili okullar yedek subay olarak askerlik yapıyorlar-dı. Şansımız var ki bizim okulu da lise muadili kabul ediyorlardı. Dolayısıyla askerliği yedek subay olarak yapacaktık ve üstelik bir de maaş ala-caktık. Eline hiç para değmemiş bi-zim durumundaki kimseler için maaş, kim ne derse desin, güzel bir imkândı. Bu tarihî fırsatı kaçırmamak ve de-ğerlendirmek gerekirdi.

O günlerde lise ve lise muadili okullardan yedek subaylık hakkı kal-dırılacakmış diye bir şayia çıktı, ba-

sında ne haber bültenlerinde yer almaya başladı. O günlerde Türkiye'nin meseleleri bu düzeyde ele alınıyordu. Diğer okullardan mezun olanları bilemem ama biz bayağı telâşlanmıştık. Onlar şimdi yedek subay olmasalar bile, üniversiteyi bitirince oluyorlardı. Bizim ise böyle bir şansımız da yoktu. Ne yapıp yapıp yedek subay olarak askerlik yapmalıydık ve o şerefli üniformayı biz de mutlaka giymeliydik. Askerden dönünceye kadar elbette bize de bir ilim ve irfan yuvası veya bir rızık kapısı açılırdı. Bize ilim kapılarını açan Allah'ın, rızık kapılarını da açacağına yürekten inanıyorduk ve Yaradanımıza güveniyorduk. Nitekim öyle de oldu. Biz askerde iken İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü İstanbul'un Fındıklı semtinde bir ilkokulun çatı katında açıldı. Nerede olursa olsun yeter ki açılsın, buna da şükür dedik. Elbette bir gün olur çatı katından çıkar veya çıkarılır, modern salonları ve anfileri olan bir binaya kavuşur.

Belki bizden yedek subaylık hakkını alırlar endişesiyle, zamanı gelince askere gitmek için askerlik şubeme başvururdum. O zamanlar benim durumumda olan birçok arkadaşım da aynı endişeyle şubelerine başvurmuşlardı. Mülâkattan sonra 49. dönem yedek subay öğrencisi olarak Ankara Maltepe Piyade Yedek Subay Okuluna kaydımı yaptırdım. Benim gibi kaydını yaptıran birçok arkadaşım vardı. 49. dönem yedek subay öğrencisi önceki dönemlere göre fazla idi. O sene bütün yedek subay okullarına 15 bin öğrenci alınmıştı. Okul binaları yetmediği için öğrenciler iki gruba ayrıldı. Birinci grup okulda kalırken, diğer grup acemi eğitimi görmek için taşradaki askeri birliklere gönderilmişlerdi.

Ben de eğitim görmek üzere kıta gönderilen birinci grubun içerisinde idim. Kıta eğitimini daha açığı acemi talimini İstanbul Sağmalcılar 68. Tümen 26. Piyade Alayında görmüştüm. Ne bilelim ileriki günlerde

ihtilâlâ karışacağımızı. Bilmiş olsaydık kendimizi ona göre hazırlardık. Herhal de Kolordu Komutanımız Namık Arguç ve Tümen Komutanımız Cemal Tural Paşalar da bilmiyorlardı. Yalnız ciddi bir eğitimden geçirildiğimiz farkındaydık. Erat koğuşlarında saman yataklarda yatıp kalktık. Erat karavanasından yiyip içtik. Erat elbise ve postallarıyla çarşı Pazar dolaştık. Topuklarımıza kadar çamur içinde Metris Çiftliğinde atışlar ve talim yaptık. İstekle, şerefle, sevinçle ve sabırla. İleriki kritik günlere hazırlanırçasına sıkı ve disiplinli bir eğitimden geçirildik.

Bütün bunlar hiç zorumuza gitmedi. Binlerce vatan evlâdının da hiç zorlarına gitmediği gibi. Kulakları çınlasın Av. Naci Yıldırım, emekli öğretmen M. Emin Atasagun, İstanbul esnaflarından Fethi Uğur, rahmetli Mustafa Göl ve Osman Kademir asker arkadaşlarımdı. M. Emin Atasagun Konya İmam-Hatip Okulundan sınıf arkadaşım olduğu için birbirimize destek olarak ve öğrencilik yıllarımızı hatırlayarak hoş vakit geçirmiştik.

Üç aylık sıkı bir kışla hayatından ve talimgâh eğitiminden sonra, okullarımıza döndük. Geri kalan üç ayı da okullarımızda yaptığımız eğitimin dersini görerek tamamladık. Piyade Yedek Subay Okulu rahat, konforlu ve yeterli bin binaya sahipti, Ben merasim kıtasına seçilmiştim. Her cumartesi ve Pazar günü Genel Kurmay Başkanlığına bayrak merasimine giderdik. Genel Kurmay Başkanlığına bayrak merasimi için gidip gelmek, her nedense insana ayrı bir heyecan ve gurur veriyordu. Türkiye'nin bayrağını çekiyormuşuz gibi geliyordu bize. O yıllarda Genel Kurmay Başkanlığı ile Piyade Yedek Subay Okulu arasında özel veya resmi başka bir bina yoktu. Bizim karşımızda Gülhane Askeri Hastanesi, yan tarafımızda da derenin içerisinde süvari alayı vardı.

Bizim dönem hem kalabalıktı ve

hem de 49. dönemde İmam-Hatip Okulu mezunu fazla idi. Bu fazlalık, hiç rahatsızlık vermiyor ve üstelik bir de memnuniyet uyandırıyor. Yedek Subay okullarında İmam-Hatip Okulu mezunlarının fazla olması, önceki dönemlere nispetle başarı grafiğini yükseltmişti. Bu başarılı çalışmaların kıta hizmetlerinde de tesiri görülecek ve önemi anlaşılacaktı. Bizim okulda mescit vardı. Namazlarımızı o mescitte kılardık. Bizim koğuştta benim ranzanın alt bölümünde Heybeli Ada Papaz Okulundan mezun bin genç vardı. O papaz, ben imam veya dini bir okuldan mezun kimseler olunca aramızda kendiliğinden sıcak bir diyalog ve yakınlık oluşmuştu.

Kıtalarda gördüğümüz eğitimi de dâhil edersek altı ay sonra yedek subay okulundan asteğmen rütbesiyle mezun olduk. Çekilen kuralarda bana Samsun 3. Er Eğitim Taburu çıktı. Sevindim. Samsunu hiç görmemiştim ama bana sıcak geldi. 15 günlük bir izinden sonra eşimle birlikte Samsuna gittim. Ulu Gazi Mahallesi Bağdat Caddesinde bir ev kiralarak geçici bir zaman için de olsa Samsun'a yerleştik. Kiraladığım ev, tabura yürüyerek gidip gelebileceğim bir mesafede idi. Birliğim sekiz gruptan oluşan acemilerin eğitildiği teşkilatlı bir taburdu. Kısa bir müddet beşinci grupta görev yaptıktan sonra beni karargâha aldılar ve levazım biriminde çalışmaya başladım. Levazım depolarını bana zimmetlediler ve tabura maaş mutemedi yaptılar. Ben, eratin para işlerine karışmıyor ve subayların maaşlarını dağıtıyordum. Levazımda benden başka sınıfları levazım olan iki asteğmen daha vardı. Bir aylık iznimi en son ay kullanmayı düşünmüş ve birliğime de öyle bildirmiştim. İşler disiplinli, düzenli ve huzurlu bir şekilde devam edip gidiyordu.

Bir gün (27 Mayıs 1960) evimden çıktım. Hava çok güzel ve zamanım da müsâit olduğu için sakin sakin yürüyerek tabura gidiyordum.

İnsanlarda bir gariplik, ortalıkta bir sessizlik ve sokaklarda bir yalnızlık vardı. Herkes birbirine sanki kûs gibi davranıyor, otomobiller akşamki yerlerinde duruyor, işçi servisleri görülüyor, karşı tepedeki radarda çalışan Amerikalıların zamanlı zamansız, görevli görevsiz dolaşıp duran ve çocukları peşlerinden koşturan servis arabalarına da rastlanmıyor ve evlerin perdeleri açılmıyordu.

Tabura doğru yaklaşırken radyolardan yükselen millî marşlar ve kahramanlık türkûleri ortalığı dolduruyordu. Demek ki dedim; millî marşlarımızın ve kahramanlık türkûlerimizimizin lazım olacağı günler de varmış. Ara sırada sert ve tok sesli konuşmalar yapıyordu. Onları da duyuyorum. Şöyle bir düşündüm; acaba bu gün bayram mı? Yoksa bugün bayram da ben mi farkında değilim diye. Tekrar düşündüm; bugün bayram değildi. Etrafa şaşkın şaşkın hayretle baktığımı görenler “Duymadın mı, hâlâ anlayamadın mı ihtilâl yaptınız.” dediler. “Biz mi yaptık?” dedim. “Sen ne biçim subaysın, hiçbir şeyden de haberin yok.” dercesine.

Gerçekten o anda benim üzerimde subay elbisesi vardı. Başkaları bile mese de ben kendimin yedek subay olduğumu biliyordum. Hani rahmetli Adnan Menderesin: “Ben, bu orduyu yedek subaylarla idare ederim.” dediği söylentisi dolaşıyordu ya. İşte o yedek subaylardan. Bu dönemde de ordu içerisinde sayımız çok fazla idi. Herhalde bizden çekinmiş ve korkmuş olacaklar ki bu ihtilâl yapıldı. Demek ki bize onun için ihtilâli haber vermediler. Aynı zamanda rahmetli Menderese; “Yedek subayların en çok silâh altında oldukları bir dönem, hem de çoğu İmam-Hatip Okulu mezunu. Haydi ülkeyi yedek subaylarla idare et bakalım edebileceksen.” der gibi oldular. “Eğer bu dönemde bu kadar yedek subayla bir şey yapamazsan, bundan sonra hiç yapamazsın. Çünkü bundan sonraki dönemlerde bir daha silâh altına bu

kadar çok yedek subay almayacaklar.” demek istediler.

İhtilâlin sebeplerinden birisi olarak bunu da ileri sürdüler de onun için belki tarihe ışık tutar diye yazıyorum. Yani bu işte bizim bir kusurumuz ve ihmalimiz yok.

27 Mayıs ihtilâlinin, ülkemizde zararı dokunmayan kimse kalmadı. Belki zararlarından en hafifi beni buldu. İznimi, daha erken terhis olurum düşüncesiyle dönemin sonuna bırakmıştım. Haziranda bir ay izinli olarak kıtamdan ayrılacaktım. Teskere arkamdan gelecekti. İhtilâl olunca orduda izinler kaldırıldı ve izinli olanlar da gözümüzün önünde bulunsunlar, ne olur olmaz diye geri çağırıldılar. Böylece benim izin de iptal edilmiş oldu.

O akşam taburda nöbetçi idim. Samsunun siyasilere ve ileri gelen iş adamları, düşünürleri taburda gözaltına alınmışlardı. Yakınları kendilerini merak ediyorlar ve akıbetleri hakkında bilgi edinmek istiyorlardı. Gözaltına alınanlar içerisinde Kutlu Bilge Kitabevi'nin sahibi Mustafa Bağışlayıcı da vardı. Mustafa Bağışlayıcı kitapçı olduğu için Samsun'a gelmeden önce ismen ve Samsun'a geldikten sonra da şahsen tanıdığım ve saygı duyduğum kimselerdendi.

Zaman zaman kitabevine uğrar çayını içer, kendisi ile sohbet eder ve yeni çıkan kitapları gözden geçirirdim. Yürekli, tecrübeli, bilgili, ahlâklı, düzgün karakterli ve mütedeyyin bir kimse idi. Vaktiyle gazete çıkartmış, çevresi olan, milliyetçi düşünür ve yazarlarla tanışıklığı ve ahbablığı bulunan bir kimse idi. Onları sever, derin takdir besler ve saygı duyardı. Politikayla doğrudan bir ilgisi yoktu. Yalnız merhum Alparslan Türkeş'in önde gelen ahbablarından ve sevdiklerinden birisiydi. O akşam ailesine ve yakınlarına sağlık haberlerini ulaştırmış ve oğlunun getirdiği çamaşır cinsinden eşyaları kendisine teslim etmiştim. Mustafa Bağışlayıcı, kendisi gibi kitapçılık yapan biricik oğlu-

nu, Samsun uçak kazasında kaybetti. Çilelere sabretmesini, haline şükretmesini bilen bir gönül ve dâva adamı idi. Bu acıya da sabretti. Hayatının sonuna kadar benim kendisine tutuklu iken yapmış olduğum o ufaklık iyiliği unutmadı, dualarını benden hiç esirgemedi. İstanbul'a geldiği zaman mutlaka bana uğrar, hal ve natırımı sorardı.

Terhis anına bıraktığım iznimin ne olduğunu merak ediyorsunuzdur. Anlatayım: Taburumuzda Konyalı Erol Termiyeci isimli bir binbaşımız vardı. Kendisi personel subayı olduğu için karargâhtan o sorumlu idi. Ben de karargâh subayı idim. İhtilâl olunca Binbaşı Erol Termiyeci Samsun Belediye Başkanlığına atandı. Durumumu kendisine anlattım. Tamam hemşerim sen iznini kullan dedi ve beni izne gönderdi. Sağ ise Allah selâmet versin, eğer ölmüşse Allah rahmet eylesin. Yürekli ve becerikli bir subaydı.

Aradan yarım asır geçmiş olmasına rağmen millet, 27 Mayıs 1960 ihtilâlini unutamıyor. Ben de Konyalı binbaşımın bana yaptığı iyiliği unutamıyorum.

Rahmetli Menderes: “Ben orduyu yedek subaylarla idare ederim demişti ya.” Deyip demediği şüphe götürür, ama bu açıklama ordu tarafından bir türlü hazmedilmedi ve unutulmadı. Tecrübeli ve sorumluluk sahibi devlet adamlarının böyle sivri ve lüzumsuz laflar etmemeleri gerekir. Eğer ederlerse bir gün gelir ayaklarına dolaşır.

27 Mayıs 1960 ihtilâlinde görev başında bulunan subayların top yekûn isim listesi yayınlansa, benim ismimde o listede yer alacak. Hayırlısı olsun. Demek ki kaderimde ihtilâle karışmak da varmış. Milletimin kaderiyle benim kaderim aynı imiş. Eğer önceden bilebilseydim askerliğimi bir başka dönemde ve tarihte yapardım. Başka bir ülkede demiyorum, çünkü; bu ülke benim ve hepimizin.

M. Necati Elgin'e Gönderilen
MEVLEVÎ MEKTUPLARI -22-

HALİL CAN'IN MEKTUPLARI -13-

Ali IŞIK

20. a:

Bismihi
es-Selâmü Aleyküm

Erenköy

Leyletü'l-Berat

14/15/ Şabânü'l-muazzam/ 1382

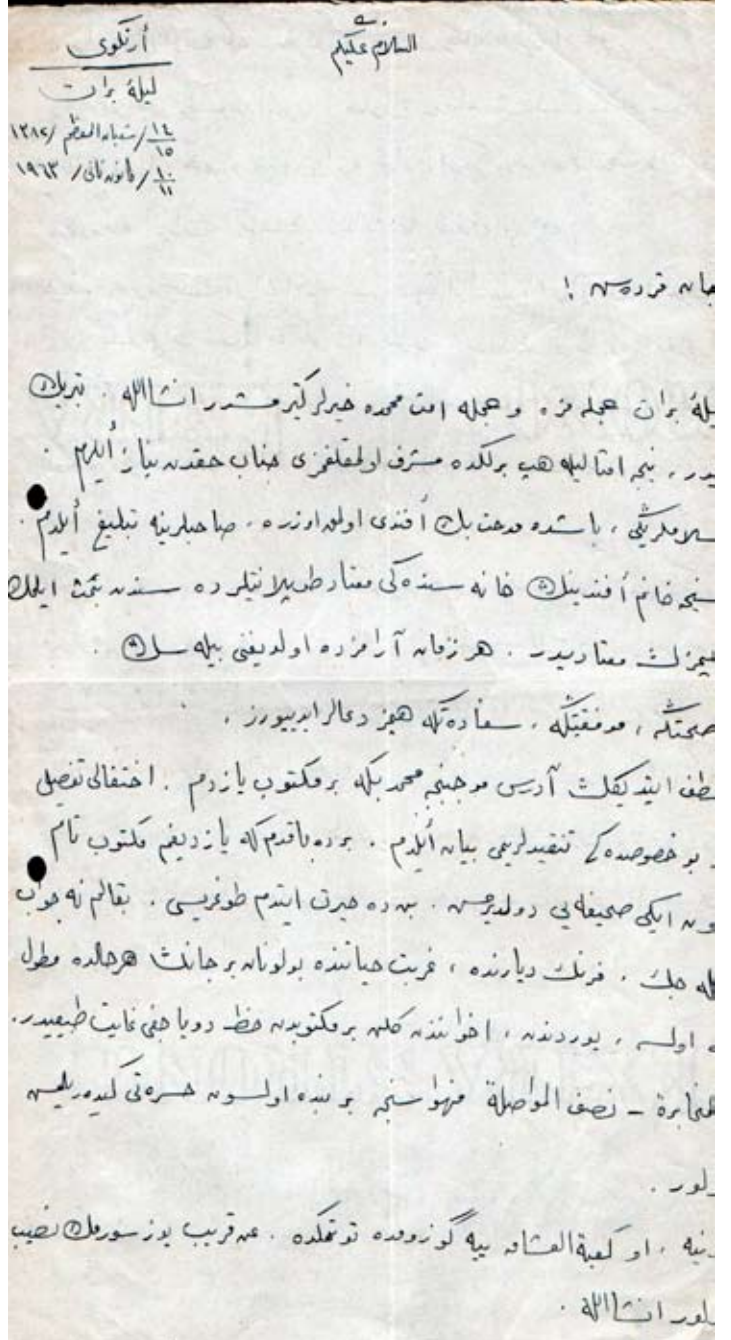
10/11/ Kânunusani/ 1963

Can Kardeşim;

Leyle-i Berat cümlemize ve cümle ümmet-i Muhammed'e hayırlar getirmiştir inşaallah. Tebrik eder, nice emsaliyle hep birlikte müşerref olmaklığımızı Cenabı Hak'tan niyaz eylerim. Selâmlarını, başta Mithat Beyefendi olmak üzere, sahiplerine tebliğ eyledim. Seniha Hanımefendi'nin hanesindeki muttat toplantılarda senden bahsetmek hepimizin mutadıdır. Her zaman aramızda olduğunu bilesin.

Sihhatine, muvaffakiyetine, saadetine hepimiz dualar ediyoruz.

Lütfettiğin adres mucibince Mehmet Bey'e bir mektup yazdım. İhtifali tafsil ve bu husustaki tenkitlerimi beyan eyledim. Bir de baktım ki yazdığım mektup on iki sayfayı doldurmuş. Ben de hayret ettim doğrusu. Bakalım ne cevap gelecek. Frenk diyarında, gurbet hayatında bulunan bir canın herhalde mutavel⁽¹⁾ de olmasa, yurdundan, ihvanından gelen bir mektuptan haz duycacağı gayet tabiidir.

(1) mutavel: Uzatılmış.

موظفو کمال ادیب بکہ . ہر ہفتہ بوز سوسیکلہ تخلص ایدیلور .
 لر ہمیز حمد اولسونہ ای بز . مبارک رمضان شریفش تقری سونہی ایچدی
 بلکہ افطار جہ ابرتنی آتنامنہ رضادق ایدہ کلندہ ، بوز مدحت بلکہ آفندیلش
 ضرندہ آدرال انیمیش زہا بشفہ بزوتی اولاجہ .
 قندہ بولوزیفش اوبان اقدش لایتمی اولدیقندہ انقادہ انت اولدیقنی بزہ
 ہا سونہی و سونگی ایلمہ تکرار ایدیلورم . سنک او تقادہ کی معلصانہ
 عالیقلہ بزلبدرادہ آیاقدہ روز ایدیلورم بونی دہ عا جزانہ عصہ ایلورم .
 قلندہ ہیقیم ریقیم آنبہ اولارنہ فتم مقال ایدر ، ہر تہ اللہ لہ آ یاقلرلہ
 ہم
 جیت وزینب سلطانہ ، نیکہ لرینہ حرمت ایلمہ سنک دہ اللہ بی ایدرلر
 زلرینہ ، اوئلرہ ، دمتم نیکہ نرہ جانندہ سلام واحتراملر .
 ستانولہ استراسی ارزولدیقش اوہقندہ دیرہ کتیلرینہ منتظر اولدوغمی
 مرارلہ آبریم زوقم اولقندہ ، خیر لسی ہناب ہقندہ ، کمال بکہ
 مانندہ آفندی یو ، مانندہ آلمہ گلدکم عارف دہ دہ یہ سلام و عرفدہ .
 فی حقہ رضاسی ، حضور یرنور ، حضور سب روزک اولسونہ
 بندہ بنیانا مولانا
 خلیل جان

20. b:

Ne mutlu Kemal Edip Bey'e. Her hafta yüz sürmekle taltif ediliyor.

Bizler hepimiz hamdolsun iyiyiz. Mübarek Ramazan-ı şerifin takarrübü sevinci içindeyiz. İlk iftar cumartesi akşamına tesadüf edeceğinden, bunu Mithat Beyefendi'nin huzurunda idrak etmenin daha başka zevki olacak.

Hizmetinde bulunduğu o bab-ı akdesin layığı olduğunda ittifak-ı ümmet olduğunu bir kere daha sevinç ve sevgi ile tekrar ediyorum. Senin o makamdaki muhlisane dualarınla bizler burada ayakta durabiliyoruz, bunu da âcizane arz eyliyorum. Gönülden çıkmadığıma emin olarak hatm-i makal eyler, hasretle ellerinden, ayaklarından öperim.

Bacın ve Zeynep Sultan, yengelerine hürmet ile senin de ellerinden öperler. Kızlarımıza, oğlumuz ve muhterem yengemize candan selâmlar ve ihtiramlar. İstanbul'da iştirasını⁽⁴⁾ arzladığın ev hakkında direktiflerine muntazır olduğumu tekrarlamak ayrıca zevkim olmakta. Hayırlısı Cenabı Hak'tan. Kemal Bey'e, Faik Efendi'ye, mangır almağa geldikçe Arif Dede'ye selâm ve hürmetler.

Baki Hak rızası, Huzur-ı pürnur, huzur-ı şeb⁽⁵⁾ ruzun⁽⁶⁾ olsun.

Bende-i bendegân-ı Mevlâna
Halil Can

المخابرة نصف المواصله⁽²⁾ fehvasınca⁽³⁾ bir nebze olsun hasreti giderilmiş olur.

Konya, o Kâbetü'l-uşşâk yine gözümde tütmeğe. An-karib yüz sürmek nasip olur inşaallah.

(2) Türkçesi: "Haber kavuşmanın yarısıdır."
 (3) fehvâ: Kavram, anlam.

(4) iştirâ: Satın alma.
 (5) şeb: Gece.
 (6) rüz: Gündüz.